

Timmerknotens gränser

Om gränser i tid och rum i vetenskapliggörandet av allmogesamhället

Karin Gustavsson

Det stora friluftsmuseet Frilandsmuseet norr om Köpenhamn fick en välkommen personalförstärkning 1920 när arkitekten Halvor Zangenberg anställdes. Han skulle dels ansvara för vård och underhåll av museets alla byggnader, dels ägna sig åt dokumentation av allmogebebyggelse på landsbygden runt om i Danmark. Arkitekten Zangenberg hade då redan under lång tid sysslat med att mäta upp och dokumentera äldre dansk bebyggelse, mer eller mindre ideellt (Michelsen 1966:55). Hans chef Jørgen Olrik skrev till den svenske museimannen Sune Ambrosiani att han hoppades att dokumentationerna som nu skulle utföras i Frilandsmuseets regi skulle bidra till ”at redde et stedse svindlende kulturhistorisk materiale fra undergang”.¹ Här uttryckte Olrik ett synsätt som fanns hos både danska och svenska museimän och forskare, och som de delade med många europeiska kollegor. Ett rikt kulturhistoriskt material – allmokekulturens olika uttryck – var på väg att försvinna, men det kunde räddas till eftervärlden genom dokumentation.

I sin yrkesverksamhet på Frilandsmuseet kom Zangenberg att ha tätt utbyte med svenska kollegor. Det förekom frekventa kontakter mellan museipersonal och etnologiska forskare i Danmark och Sverige under 1920- och 1930-talen, då intensiva insatser gjordes för att kartlägga och dokumentera ett förmodat försvinnande allmogesamhälle i bägge länderna. Sådana dokumentationer genomfördes från slutet av 1800-talet och under 1900-talets första hälft på flera håll i Europa. I varje land

framställdes behovet av att utforska det som definierats som allmokekultur som starkt nationalistiska projekt. Men kontakterna var täta mellan nyckelpersonerna i respektive land och arbetet genomfördes med samma metoder och med samma idémässiga bakgrund i olika länder. I min artikel får framförallt kontakterna mellan Halvor Zangenberg (1881–1940) i Danmark och Sigurd Erixon (1888–1968) i Sverige exemplifiera detta. En mängd olika uttryck för allmogens kultur var föremål för utforskning och kartläggning, men fokus ligger här på bebyggelsedokumentationer.²

Erixon skaffade sig tidigt en överblick över internationella förhållanden inom det fält där han verkade (Erixon 1922:265ff). Med tiden fick han ett betydande internationellt nätverk. Erixons och Zangenbergs samarbete kan belysa frågor om hur ett projekt som framställdes som helt och hållet nationellt kunde utvecklas genom ett samarbete över nationsgränserna. Bidrog de genom sin verksamhet, som var ett resultat av internationella strömningar, till att kategorisera olika objekt som beståndsdelar i ett nationellt kulturarv? I samtiden talades det om kartläggningen av allmogesamhället som en angelägen forskningsuppgift. Fältarbetet innebar ett handfast, ofta fysiskt ansträngande, arbete. Kunde teoretisk, vetenskaplig kunskap genereras ur praktiken i fält, och hur gick det i så fall till?

Lidelsefull energi

Enligt Sigurd Erixon kom Zangenberg att ägna sig åt iståndsättandet av Frilandsmu-

seets byggnader med en ”lidelsefull energi” (Erixon 1942:97). Detta skrev Erixon i sina minnesord efter kollegans bortgång 1940, då han summerade både dennes yrkesliv, och en mer än 20-årig vänskap som går att följa i en sporadiskt bevarad korrespondens. Utöver Erixon hade Zangenberg professionella kontakter med flera av de svenska aktörerna på området. Det var resultatet av ett nätverksbyggande som var en förutsättning för utveckling inom ett fält som var nytt, med få yrkesverksamma. Den lidelsefulla energi som Erixon tillskrev Zangenberg yttrade sig bland annat i långvariga fältarbeten på dansk landsbygd, som resulterade i en lång rad artiklar, illustrerade med egna uppmättningsritningar och fotografier. Större fältarbetsexpeditioner

liknande de som förekom i Sverige (ofta under Sigurd Erixons ledning) hade ännu inte börjat organiseras i Danmark, utan det var ett fåtal personer som ägnade sig åt detta. I det inledningsvis citerade brevet från Jørgen Olrik hette det också att med de små medel som fanns till förfogande kunde bara punktinsatser göras, och det kunde inte ”blive tale om nogen systematisk undersøgelse af landet sogn for sogn”.³ Zangenbergs omfattande publikationslista ger dock intryck av att han ändå arbetade systematiskt med att beta av område efter område, ö efter ö, med målet att kartlägga hela den danska landsbygden (Tuneld 1943). Vid det nordiska folklivsforskarmötet i Köpenhamn 1924 höll Zangenberg ett föredrag om dansk byggnadskultur, som

Halvor Zangenberg, Sigurd Erixon, Gösta Berg och Albert Nilsson (senare Eskeröd) utanför ett sydgötiskt hus i Vägasked, Norra Rörums socken i Skåne sommaren 1932. Albert Nilsson, som var ciceron under resan, hade sin hembygd i dessa trakter och tog sina medresenärer till det sydligaste belägna sydgötiska huset i Skåne. Här befann sig alltså gruppen på gränsen för denna byggnadstyps territoriella belägenhet, en viktig punkt för dem alla. De reste bekvämt i bil och besökte redan välkända och väldokumenterade objekt och behövde inte anpassa klädseln efter fältet, som vandrare och cyklande fältarbetare gjorde. Sigurd Erixons personarkiv, Linköpings stiftsbibliotek.

sedan omarbetades till en artikel som inleddes med konstaterandet att kännedomen om byggnadsskicket i de danska bondgårdarna uppvisar stora brister och saknas helt för åtskilliga socknar och häradar (Zangenberg 1925:7). Målet för utforskandet av byggnadskulturen i både Sverige och Danmark var att först identifiera och sedan täppa till kunskapsluckorna.

Zangenberg hade för avsikt att syntetisera innehållet i alla sina artiklar (sammanlagt ca 45 stycken publicerade mellan 1921 och 1940) i ett stort sammanfattande verk om de danska bondgårdarna, något som dock aldrig kom att fullbordas (Erixon 1942:98). Projektet stupade på sin egen omfattning, och på Zangenbergs död vid 59 års ålder 1940.

Erixon och Zangenberg var sprungna ur olika vetenskapliga miljöer, den ene arkeolog och etnolog, den andre arkitekt, men de omfattades båda av tidens encyklopediska strävan efter systematik och fullständighet. Många storstilade projekt, som Zangenbergs tänkta översiktsverk om dansk byggnadskultur, gick om intet på grund av alltför höga ambitioner eller blev, som för Erixons del, ibland publicerade många år efter att själva undersökningarna utförts. Hans monumentala verk *Svensk byggnadskultur* kom ut 1947 och sammanfattade tre decenniers fältarbeten. Museiintendenten i Varberg Albert Sandklevs bok *Hallandsgårdar* från 1953 byggde också på mer än 30 års studier. Långsiktigheten i projekten var omfattande och krävde utövare som behöll sitt intresse för frågorna i decennier.

Timmerknutar i tid och rum

På Frilandsmuseet fanns exempel på dansk landsbygdsbebyggelse men också ett par gårdar från gränsområdena Schleswig-Holstein samt några trähus från södra Sverige. Museigrundaren Bernhard Olsen hade införskaffat dessa objekt vid museets etablering omkring år 1900 i syfte att kunna visa byggnadskultur från områden som tidigare varit danskt ter-

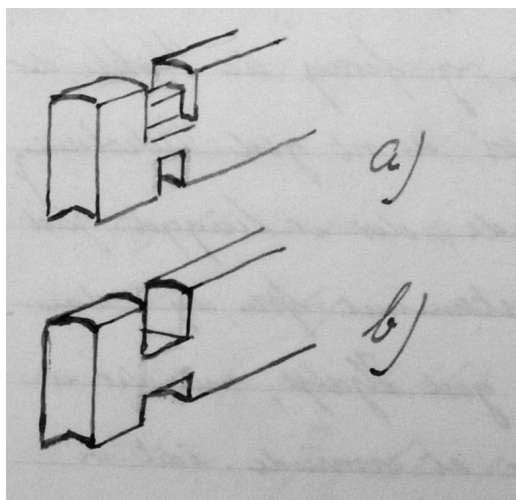
Denne stoute Gubbe kan man for Tiden møde ude paa Frilandsmuseet i Lyngby. Han hedder Andersson, er 73 Aar gammel og er kommet hertil fra en fjern Bygd i Halland for at restaurere Museets forfaldne Hallandsstue. Stuen var saa stærkt medtaget af Insektangreb, at den maatte rives ned til Grunden, men nu er den gamle, svenske Ekspert gaaet i Gang med at genopføre den.

30-VIII-1933

Både vetenskaplig och praktisk expertis krävdes för att hålla Frilandsmuseets byggnader i presentabelt skick, och hantverket var avgörande för upprätthållandet av vetenskapligheten. Upprustningen av huset från Halland sommaren 1933 uppmärksammades i en tidningsnotis med den 73-åriga experten som kom från det fjärran Halland för att återuppföra det av insekter förödda huset. Timmermannen Andersson avbildades i full verksamhet med den timmeryxa som var hans främsta redskap. Okänd dansk dagstidning 30/8 1933. Handlingar rörande Hallandsgården, Frilandsmuseet.

ritorium. De svenska timmerhusen, som var museets äldsta, vållade bekymmer. De var delvis dåligt grundlagda och mindre skickligt återuppbyggda, vilket medfört skador, och det var svårt att hitta hantverkare som kunde utföra underhåll och upprustning. Huset från Halland, som var ett så kallat sydgötiskt hus (en term som hade lanserats av Erixon 1917), visade sig vara så illa skadat att en stor mängd av timret måste kasseras. Zangenberg skrev till Sigurd Erixon om de stora betänkligheter som arbetet med denna byggnad gav upphov till. De svenska träbyggnadsteknikerna hade inga utövare i Danmark. Före arkitektutbildningen hade Zangenberg gått i lära som timmerman och han hade därför viss erfarenhet av timringsarbeten (*Danskt biografiskt lexikon*). Men han saknade kunskaper om knuttimring, och famlade efter hjälp.⁴

Huset från Halland skulle renoveras sommaren 1933 och en nedmontering påbörjades. Då upptäckte Zangenberg att husets olika delar hade hämtats från olika platser, och det var sammanfogat med två olika typer av tim-

Vetenskaplig kommunikation gjordes inte bara i ord utan också i bild. Halvor Zangenbergs skiss av två olika sorters timmerknutar, som båda förekom i det sydgötiska huset från Halland på Frilandsmuseet norr om Köpenhamn. Skissen finns i ett brev till Sigurd Erixon 10/8 1933, Nordiska museets arkiv.

merknutar. Han ställdes inför frågan vilken av dem som borde användas vid iståndsättandet. En stor del av timret var så skadat att det måste bytas ut, och därmed måste nya knutar huggas. I ett brev till Erixon finns en skiss av två olika timmerknutar och funderingar kring vilken typ som hade varit gängse i Nordhalland och vilken som var att betrakta som mest ursprunglig och därför borde användas vid restaureringen. Zangenberg ställde frågor som sökte sina svar i både tid och rum. En äldre halländsk timmerman, Andreas Andersson från Frillesås⁵, som var på plats för att arbeta med den praktiska återuppbyggnaden hade sin uppfattning klar. Zangenberg lyssnade på hans argument, skärskådade dem, och tog dem till sig: ”Selv med mit mindre gode Kendskab til knuttømrade Huse, er jag tilbøjelig til at tro, at han har ret...” Sedan fortsätter han att till Erixon redogöra för sina noggranna studier av härkomsten för husets olika delar, och hur det hade hanterats sedan det uppfördes i Danmark. Timmermannens antaganden ställdes mot vad Zangenberg faktiskt visste om de olika byggnadsdelarnas ålder och geografiska ursprung. Han hade också gjort många egna iakttagelser av knuttimrade hus i den trakt av Halland som huset hämtats från och därför hade han en egen uppfattning om timmerknutarnas både rumsliga och tidliga variationer. Notabelt är att de båda inte diskuterade någon eventuell koppling mellan knutarnas utformning och byggnadsdelarnas skilda funktioner. Det skulle kunna vara rimligt att olika användning av husets olika delar – som bostad, förvaring av livsmedel och förvaring av textilier – avspeglar sig i hur det var byggt. En timmerknuts utformning skulle också kunna vara resultatet av en enskild timmermans individuella lösning av ett konstruktivt problem, men inte heller detta var en faktor som byggnadsforskarna spekulerade över. Deras tänkesätt, som speglar den dåtida vetenskapliga inriktningen, var helt orienterat mot tiden och territoriet som

de omständigheter som styrde konstruktionen av byggnadsdetaljer, som timmerknutar, och av byggnaden som helhet. Kulturfenomen spreds, enligt den då rådande tankestilen, i rummet och genom tiden av ett namnlöst kollektiv, inte av individer.

Vetenskapligheten kunde kommuniceras också i bild. Avbildande av bebyggelse på ritning och foto var en grundläggande metod för att fästa kunskapen om allmogesamhället på papper, ett medium som kunde sparas i arkivet och på sikt ersätta verkligheten när de objekt som hade dokumenterats var raserade och för alltid borta. I tecknandet finns också en avsevärd didaktisk dimension, där den som ritade inte bara skapar en avbildning utan också själv lär sig att förstå konstruktion och sammanhang i det som avbildas. Den som tecknade av ett objekt istället för, eller som komplement till foto, fick en djupare känedom om det avbildade objektet. Zangenberg lärde sig mer om timmerknutar genom att teckna dem, och han fick god respons från Erixon. I kommunikationen mellan forskarna kunde ritningar spela väl så stor roll som det skrivna ordet. Erixon skrev till Zangenberg i oktober 1933 angående de problematiska timmerknutarna som han då fått ytterligare ritningar av: ”Hjärtligt tack för Ditt sista brev och för ritningar och upplysningar. Jag har visserligen studerat dessa knutar, men Dina förträffliga ritningar voro dock utmärkta att få.”¹²

I resonemanget om timmerknutar, som alltså byggde både på timmermannens långa erfarenhet och egna undersökningar av husets delar samt iakttagelser gjorda under fältarbeten i Halland, kom Zangenberg fram till vilken typ av knut som borde användas. Han gav timmermannen rätt, men ville också gärna veta Erixons åsikt. Denne stödde sin kollegas tankar i frågan och uppmanade honom att välja den knuttyp han genom sin analys bedömt som lämpligast för huset. På en fråga om läget för gränsen mellan områden med an-

vändande av de två olika knuttyperna svarade Erixon: ”Detaljgränsen i Halland har jag ej för ögonblicket fullt klar men skall just utreda den i slutet av veckan.”⁶ Ett sådant yttrande förutsätter tillgång till ett källmaterial som kan ge svar, och de bådas idéutbyte visar den tilltro som fanns till de samlingar av byggnadsdokumentation som byggts upp i de svenska arkiven. Ett arkiv med fullständiga samlingar var en nödvändighet för att snabbt och rationellt kunna besvara alla typer av frågor som skulle kunna ställas till materialet. Samlingarna var en förutsättning för vetenskapen. Därför var de systematiska fältundersökningarna nödvändiga att genomföra. Sökandet efter gränser mellan områden med olika etnografisk karaktär var ett vedertaget vetenskapligt tänkesätt. 1922 hade Sigurd Erixon publicerat artikeln ”Svensk byggnadskultur och dess geografi”, där han urskiljde 13 olika ”byggnadsprovinser” i Sverige. Här gav Erixon också utblickar utanför Sveriges gränser (Erixon 1922). Etnologen Åke Campbell använde samma metod i sin avhandling några år senare (Campbell 1928). Här är skalan förskjutet i jämförelse med Erixons artikel. Campbell utgick från ett enda landskap, Skåne, som han delade in i inte mindre än 15 områden med skilda etnografiska karaktärer. Campbell använder ordet *bygder* för att beteckna de områden han menade gick att urskilja inom landskapet.⁷ Erixons och Campbells och deras kollegors forskarmöda kring gränser syftade primärt till att konstatera olika områden, och därmed gränserna mellan dem. Fastställandet av gränser var ett resultat i sig. I den vetenskapliga vardagen var det inte alltid nödvändigt att analysera orsaker till variationer i den materiella kulturens uttryck. De olika forskarna delade samma inställning, de hade samma tankestil, orsakerna till variationerna söktes alltid i tiden och i rummet.

Läget för gränser mellan olika byggnadsprovinser/bygder kunde också användas i en nationell retorik. De tidiga byggnadsforskare

som hade verkat i de dansk-tyska gränsområdena vid 1800-talets slut hade försökt kategorisera hela hus i typologiska serier för att slå fast vad som var en dansk respektive tysk gård. Detta hade blivit en viktig fråga i samband med att nationsgränsen mellan Danmark och Tyskland förändrades vid flera tillfällen under andra hälften av 1800-talet för att slås fast 1920. Huruvida en gård gick att hänföra till en kontext som benämndes som tysk eller dansk blev argument i debatterna om var gränsen mellan de båda länderna skulle dras (Stoklund 1999:50).

Men i takt med att fler och fler gårdar inventerades och källmaterialet växte blev det allt vanskeligare att göra en sådan typologisering av husen. Variationerna blev helt enkelt för många för att det skulle gå att göra tvärsäkra uttalanden om gårdstypernas nationella hemvist. Då övergick intresset i diffusionistisk anda till enskilda konstruktionsdetaljers variationer i tid och rum, och gränser för byggnadsdetaljernas utbredning blev intressanta snarare än husen som helheter. Bjarne Stoklund har visat hur 1920- och 1930-talens byggnadsforskningar i Danmark karakteriserades av att byggnaden liksom bröts upp i sina beståndsdelar, som studerades var och en för sig, fritt från sitt sammanhang (Stoklund 2003a:9, 2003b:85). Fallet med Zangenbergs och Erixons sökande efter gränser för timmerknotarnas utbredning i tid och rum illustrerar Stoklunds tolkning av den vetenskapliga utvecklingen; en enskild byggnadsdetalj kunde brytas loss från sin kontext och få en egen betydelse utöver det byggnadstekniska, som markör av gränser mellan olika bygder.

I samband med sitt bryderi med det halländska huset efterfrågade Zangenberg en beskrivning av olika typer av timmerknotar: ”Findes der ikke i litteratur nogen Afhandling om Knutformer?”⁸ Önskemålet om en översikt över knuttyper och fördjupade undersökningar av halländskt byggnadsskick visar den rådande vetenskapssynen och ambitionen för

forskningen. Bit för bit av allmogekulturen skulle utforskas, vita fläckar på dess karta undanröjas. De vetenskapliga problemen dominerades av frågor om ursprunglighet och utbredning i tid och rum för olika fenomen. Och de skulle lösas genom djuplodande och systematiska undersökningar av olika företeelser, från hela bondgårdar till enstaka konstruktionsdetaljer. Det ständiga inventerandet resulterade också i att nya kunskapsluckor identifierades, som i sin tur krävde nya fördjupade forskningar för att kunskapsunderlaget skulle bli komplett.

Ett sådant vetenskapligt problem som Zangenberg tog sig an var utvecklingen av planlösningen i bostadshuset på Fyn. 1929 hade han genom fördjupade studier kommit fram till en lösning på det som dittills varit ”en gåta”:

... det fynske Stuehus indredning har været mig og andre en Gaade, og de er da først ved mine Undersøgelser i sommer, at jeg er blevet klar over den senere Udvikling, der har delt det fynske Stuehus i Mængde mindre og egentlig ganske unødvendige Rum.⁹

Byggnadsforskarna hade många sådana gåtor att hantera, men den allmänna meningen i deras kretsar var att det genom insamling av mer källmaterial, jämförelser och analyser, skulle gå att lösa dem, en efter en.

I en stabil tankestil

Inställningen till vad som definierade ett vetenskapligt problem liksom föreställningar som den om förekomsten av gränser mellan olika kulturområden, eller bygder för att använda Campbells term från 1928, var stark och styrde tanke och blick hos forskarna. Kartläggning av gränserna var centrala forskningsuppgifter. Och gränserna skapade i sin tur ramar för tankeverksamheten. Föreställningen om att det existerade gränser mellan olika bygder gjorde att forskarnas blick var riktad mot att finna dem.

Den kunskap om olika typer av timmerknu-

tars förekomst i tid och rum som Zangenbergs saknade och Erixon besatt gick inte att läsa sig till i någon bok. Behovet av att skriva sådana böcker blev därför självklart och en stor och tyngande uppgift. I breven uttrycktes både nödvändigheten av systematiska inventeringar och ambitioner att i tryckt form lämna bidrag till den totala översikten över landsbygdens materiella kultur. Zangenberg skrev 1928 till intendenten Albert Sandklef på museet i Varberg och ställde frågor om geografiska gränser för olika inslag i byggnadskulturen. Hur långt norrut i Halland gick det att finna korsvirke med lerklining, och hur långt söderut förekom skiftesverk? Hur var det med utbredningen för en mycket specifik byggnadstyp, som han kallar sulbyggda hus (hus med mesulakonstruktion, dvs. med takbärande mittstolpar)? ”Har man iøvrigt nogen Kendskab til, hvor udbredt Suhlbygningerne har været?” Zangenberg uttryckte också förhoppningar om att den svenske kollegan skulle skriva en ”Oversigt over den hallandske byggeskik, baade Ryggasstuer og Suhlbygninger”.¹⁰

Senare återkom Zangenberg till husen med mesulakonstruktion i norra Halland och han uttryckte då önskemål om att dels själv studera dem på plats, dels få låna uppmätningar och fotografier av Sandklef. Det var både konstruktion och utbredning han var ute efter.¹¹ Kunskapen byggdes i hög grad upp av egna och andras iakttagelser av det fysiska materialet och inte minst av praktiskt arbete. Detta innebar ofta en verklig närkamp med den fysiska omgivningen, ett tidskrävande mätande och ritande i fält, och arbete med en tung och skrymmande kamerautrustning.

Erixon, Zangenberg och deras museikollegor ställdes ofta inför frågor som krävde svar som inte bara var teoretiska utan också praktiska. Sigurd Erixons mycket ingående kunskaper om olika typer av timmerknutar kom inte från bokliga studier, utan ur långvarigt iakttagande, avbildande och jämfö-

rande av de fysiska materialen. Kunskapen som producerades och reproducerades i de etnologiska kretsarna på universiteten och museerna hade ofta uppstått på detta sätt, i gränsen mellan teori och praktik.

Nätverken mellan museimännen i Danmark och Sverige kan tolkas som ett stabilt tankekollektiv enligt den tyske vetenskapsmannen Ludwik Flecks teori om tankestil och tankekollektiv. När ett antal individer som omfattas av samma intressen, idéer och värden möts i ett gemensamt syfte uppstår vad Fleck kallar ett stabilt tankekollektiv. En gemensam tankestil bildas, som blir normerande för vilka tankar som gruppen är förmögen att producera (Fleck 1997:52, 103 ff). Museimännens och forskarnas strävanden var encyklopediska. Uppfattningen att översiktsverk som skildrade karaktärsdrag i olika landskaps byggnadstraditioner var nödvändiga att skriva fanns bland de personer som figurerar i denna artikel. De fullständiga samlingarna behövdes för att kunna besvara frågor som den om utbredningsgränsen för en viss sorts timmerknut. Att man ansåg att det fanns urskiljbara områden med skillnader i byggnadstraditioner gjorde det viktigt att leta efter och fastställa gränser. En kollektiv tankestil rådde i kretsarna av museimän och forskare. Vilka vetenskapliga iakttagelser som gjordes var beroende av vilken tankestil som rådde i forskargemenskapen (jfr Fleck 1997:130). Utbredning i rummet, och inte funktionen, hos exempelvis timmerknutar och andra byggnadskonstruktioner, stod i centrum. Tankestilen kan sägas ha varit ockuperad av föreställningen om vikten av de territoriella förhållandena. Andra variabler som skulle kunnat ha betydelse för tolkningen av det fysiska materialet fick inte riktigt plats.

Idag är de problem som Erixon och Zangenberg ägnade sig åt vetenskapliga icke-frågor, det vill säga, det bedrivs ingen forskning kring geografiska gränser för förekomsten av vissa materiella (och immateriella) kulturfenomen. Flecks teorier kan bli ett hjälpmedel

att förstå hur dessa frågor en gång har kunnat betraktas som vetenskap. Fleck företräder en vetenskapssyn där den kumulativa processen betonas: ”Dagens forskningsmetoder är ingenting annat än resultatet av en historisk utveckling” (Fleck 1997:33). Varje stadium i en vetenskaps utveckling blir i det perspektivet i något avseende meningsfull, även om vissa inslag i en eftervärlds ögon kan te sig svårbegripliga. De forskningsfrågor som är för handen i en viss tid uppstår ur tidigare erfarenheter, som skapar frågor som är aktuella för stunden. I varje stadium av vetenskaplig utveckling finns en rådande tankestil som upprätthålls av dess utövare. Fleck framhåller att tankekollektivet kännetecknas av en slutenhet som gör det nödvändigt att den som inträder som ny på den arena som är tankekollektivets utsätts för vad han benämner som ett mildt tvång. Fleck kallar det ”invigning” i en tankestil (Fleck 1997:104). Erixon och Zangenberg var de dominerande personerna inom forskningsfältet i sina respektive länder. De yngre medarbetare som de knöt till sig kom att invigas i deras dominerande tankestil och anamma den, och utöva samma arbetsmetoder som de. Ett påtagligt inslag i vetenskapsmiljön och tankestilen var den väldiga långsiktighet som det dåtida forskarsamhället arbetade med. Varje fältarbete innebar nya kunskaper, som skulle läggas till redan gjorda iakttagelser. Bearbetning och sedan publicering drog ut på tiden, ibland i decennier, men vetenskapen fördes sakta framåt i det som Fleck kallade ”historisk utveckling”.

Fleck menar också att tankestilen kan uppstå inte bara ur tolkning av text och tal utan också genom tolkning av materialiteter. Han anför skråväsendets gillen som exempel. De var slutna gemenskaper – tankekollektiv – av specialister med hantverkskunnande, där alla i ett visst gille skulle behandla ett specifikt problem med samma lösning, medan de med en annan specialisering använde en annan. En grupp av målare skulle alla ta sig an sprickor i

en vägg på samma sätt, en grupp murare skulle lösa det på ett annat, för sin grupp, gemensamt sätt (Fleck 1997:105).

Gruppen skandinaviska byggnadsforskare under den avgränsade tid som denna artikel berör kan också ses som en sådan sluten gemenskap, ett tankekollektiv. De tar sig an ett problem som de definierat tillsammans med samma metoder, och har därför lätt att enas om lösningen. Gruppen byggnadsforskare sökte kunskap hos varandra, och bekräftade varandras kunnande genom att anamma kollegornas slutsatser som sina egna. Tankestilen var gemensam, resultatet av tankeprocesser hos olika individer i gruppen blev likartat. Samma föremål, samma byggnadsdetaljer (t.ex. timmerknutar, smidda beslag och sättugnar) ansågs av samtliga vara betydelsebärande för förståelsen av allmogesamhället, och ett intensivt studium av sådana företeelser kunde ge svar på olika vetenskapliga problem.

En gemensam tankestil kan också förstärkas av gemensamma praktiska erfarenheter, utöver studier av text och ting. Ett fältarbete på en avlägsen landsbygd kunde innebära många strapatser och fysiska umbäranden. När sådana upplevelser delades med kollegor, som alla var besjälade av samma uppgift, som till exempel att dokumentera timmerknutar, blev det stabila tankekollektivet kring de värderingar som både låg bakom och blev ett resultat av arbetet i fält så att säga ännu stabilare och starkare. I fältarbetspraktiken fanns en del av det milda tvång som Fleck ser som väsentligt i tankestilens fortlevnad.

Zangenbergs fältarbeten i Sverige

Fältarbetet då äldre bebyggelse dokumenterades på ritning, foto och i ord var en del i en lärandeprocess som ledde fram till vetenskaplig kunskap om allmogebbyggelsen. Vetenskapliga gåtor kunde lösas och problem belysas genom den ackumulerade kunskap som upprepade undersökningar i fält skapade. Zangenberg var, liksom sina svenska kollegor,

•PAA•UNDERSØGEL•SE•SREJSE•
 •I•SØNDERJYLLAND•
 •SOMMEREN•1930•

Bedste Broder

Hjælpes den 5-II-1931.

Før den venlige Hjælper og den overordnede smukke Mø, digave som jeg modtog fra Dig og Kollegerne ved nordiske Mø, set paa min 50 års Fødselsdag sender jeg Dig min varmeste og hjerteligste Tak.

Diin hængjorne

H. Zangenberg?

45

Självbild. En hälsning till Sigurd Erixon från Halvor Zangenberg, som tack för Erixons och hans kollegors uppvaktning på Zangenbergs 50-årsdag 1931. Jubilaren skickade en bild av sig själv i full aktivitet.

Sigurd Erixons personarkiv, Linköpings stiftsbibliotek.

angelägen om att få utföra fältarbetsresor varje år. Drivkraften var dels tanken på det brådskande räddandet av allmogekulturen, dels de olika vetenskapliga frågor som pockade på lösningar. Ibland förlade han undersökningarna till Sverige av praktiska skäl (besök hos sin hustru svenska släktingar), men lika ofta som resultat av ett aktivt kunskapssökande.

Sommaren 1928 dokumenterade Zangenberg korsvirkesgårdar i Veberöd öster om Lund.¹³ 1929 fotograferade han och mätte upp en liten fiskarstuga i tegel i fiskeläget Ålabo-

darna norr om Landskrona. Några foton och ett par kopior i blyerts av de ritningar som han upprättade skickades sedan till museiintendenten i Helsingborg Torsten Mårtensson som lät materialet ingå i museiarkivet. Zangenberg skrev till Mårtensson att han funnit huset "intressant" trots att vissa delar av det redan var raserade. Dock hade Zangenberg haft turen att träffa en tidigare invånare, en 90-årig fiskare som kunde berätta om husets äldre skick. Årtalet 1734 fanns inristat i en bjälke. Denna skriftliga utsaga verifierade byggnadens för-

modade höga ålder som Zangenberg kunnat iaktta och som 90-åringen hade beskrivit.¹⁴ Byggnaden i sig, text (i form av en inskription) och muntliga utsagor från en tidigare invånare bekräftade varandra och skapade kunskap om fiskarstugan hos Zangenberg, som han sedan fäste på papper. Kunskapen om byggnaden blev materialiserad i en arkivakt, bestående av ritning, text och foto.

Gemensam metod

Zangenbergs metod var likadan som de svenska kollegornas. Han tog några översiktliga fotografier, mätte upp byggnader med en nivå på noggrannhet som också kan kallas översiktlig, och upprättade beskrivningar. Dessa är inriktade på byggnadsteknik och byggnads-material, ålder och eventuella ombyggnader eller andra förändringar, och tar upp omständigheter som på något sätt betraktades som anmärkningsvärda. I Ålabodarna, liksom vid andra undersökningar, träffade Zangenberg på informanter som kunde berätta om de olika husen. Det var de byggnadshistoriska förhållandena som Zangenberg efterfrågade, inte hur livet egentligen levdes i de hus han dokumenterade. I en dokumentation gjord vid gården Halsbo i Drängsereds socken i Halland står i en lite urskuldande ton om brådska, som bland annat hade inneburit att ovanvåningen på en tvåvåningsbyggnad inte hade mätts upp. Beskrivningen, som omfattar tre tättskrivna folioark, avslutas med konstaterandet att gården är så intressant att den förtjänar ett noggrannare studium. Det skulle kunna bli ett bidrag till utökad kunskap om halländska gårdar vid slutet av 1700-talet, och Zangenberg efterlyser också en mer ingående skildring av halländska bondgårdars byggnadshistoria och kulturhistoria.¹⁵ Zangenbergs brådska är symptomatisk för hela verksamheten med dokumentation av allmogesamhället. I den officiella retoriken talades ständigt om hur bråttom det var, för snart skulle den gamla allmogekulturen vara borta (Gustavsson 2009).

De enskilda personer som deltog i dokumentationerna hade också alltid bråttom. Zangenberg beskrev 1925 hur dokumentationen av gamla danska byggnader skedde ”i yderste Tid” (Zangenberg 1925:13).

Huset i Ålabodarna revs efter Zangenbergs besök. Dokumentationen blev ett sätt att rädda kunskapen om det. Denna form av räddande var helt central i, och själva skälet till, de byggnadsdokumentationer på den svenska landsbygden som Sigurd Erixon hade initierat på 1910-talet och som sedan Nordiska museet och andra institutioner kom att arbeta med under flera decennier. Allmogekulturen höll på att dö ut, det gick undan och var inget som gick att hindra, men kunskapen om den måste genom skyndsamt fältarbete räddas till arkiven för framtida forskning och för att ge kommande generationer en chans att lära sig mer om sina lantliga rötter, sådan var den allmänna meningen. Dokumentationsinsatserna var legitimerade och stöttades ekonomiskt av statsmakterna (Gustavsson 2009).

Sommarresa i Skåne och Halland

Utbytet mellan svenska och danska fältarbetare ägde rum i båda länderna och den gemensamma tankestilen utvecklades under fältarbeten. Sommaren 1931 dokumenterade Zangenberg äldre bebyggelse på Fyn tillsammans med sin yngre medarbetare Arne Ludvigsen. Under ett par dagar gästades de av två kollegor från Lund, Albert Nilsson och Ingemar Ingers, och senare fortsatte Nilsson och Zangenberg att fältarbeta tillsammans längre söderut.¹⁶ 1932 inbjöds Zangenberg och Ludvigsen av Carl Wilhelm von Sydow, som var föreståndare för Nilssons och Ingers ”hemmainstitution” Lunds universitets Folkminnesarkiv, att delta i de byggnadsundersökningar på landsbygden som arkivets tjänstemän skulle genomföra i Skåne och Halland. I Skåne skulle ges tillfälle att studera skillnader i byggnadskultur mellan landskapets tre bygdetyper – slättbygd, risbygd och skogsbygd. Dessa kategorier

hade identifierats av 1700-talets lantmätare och ”återlanserats” av Åke Campbell i hans avhandling 1928. Resan, som genomfördes med bil, skulle också innebära möjligheter för Zangenberg att studera byggnader i skiftesverk och knuttimring; byggnadstekniker som förekom i Frilandsmuseets svenska byggnader.

Slättbygden representerades av Västra Hoby norr om Lund och Östra Herrestad på Österlen. Lite längre norrut, i risbygden i centrala Skåne, tittade gruppen på gården Glimminge 1 i Färingtofta socken och en gård i Tockarp i Hallaröds socken. På Glimmingegården fanns en ryggåsstuga i skiftesverk som redan var väldokumenterad. 1921 hade en ”expedition” utsänd av Helsingborgs museum fotograferat och mätt upp hela den trelängade gården. I Folklivsarkivet i Lund

finns ett par foton av ryggåsstugan tagna 1924 av Bengt Engström. 1928 kom så Albert Nilsson dit och gjorde ungefär samma dokumentationsinsats som 1921 års expedition, och 1932 var det alltså dags för ett besök igen i sällskap med Zangenberg. Bilderna från de olika fotograferingstillfällena visar precis samma sak, ryggåsstugan med ovanligt breda plankor och tillhörande ekonomibyggnader.¹⁷ Zangenberg var inte ute på någon upptäcktsfärd där han hittade dittills odokumenterade objekt, utan hans svenska följeslagare tog honom till en för dem redan välkänd stuga som passade in i mallen för byggnadskultur i risbygden. Dessutom var den ett gott studieobjekt för Zangenberg som ville lära sig mer om svensk träbyggnadsteknik. Det fanns alltså rikligt med dokumentationsmaterial i olika arkiv som visade hur stugan såg ut och

Gården Glimminge 1 i Färingtofta socken dokumenterades flera gånger om av olika byggnadsforskare. Boningshuset av sydgötisk typ drog till sig intresse från omvärlden, men gårdens arrendatorsfamilj valde att flytta därifrån på 1940-talet och ägaren Barsebäcks gods lät sedan riva gården. Foto: Albert Nilsson 1932, Folklivsarkivet i Lund.

var konstruerad, men det var verkligheten som var intressant att studera, inte bilden av verkligheten, som fanns lättillgängligt i arkiven.

Sedan fortsatte resan till södra Halland. Där fanns det mycket att se, bland annat Bollaltebygget, en liten fyrlängad gård med byggnader i skiftesverk, strax norr om Knäred. Bostadshuset hade i äldre tid varit av sydgötisk typ, men sedan moderniserats genom att mittdelen höjts, så att det utifrån inte gick att se några spår av det äldre skicket. Några år senare köptes gården av en lokal hembygdsförening och byggdes om till äldre utförande genom att en ryggåsstuga från det närbelägna Jonsnahult monterades ner och ersatte den moderniserade delen av boningshuset i Bollaltebygget. Sista stoppet i Halland var Skattegården i

Stråvalla socken, även den dokumenterad av Nordiska museet 1920.¹⁸ På 1940-talet kom ekonomibyggnaderna härifrån att flyttas till Frilandsmuseet för att komplettera det sydgötiska halländska bostadshuset.

Albert Nilsson rapporterade till von Sydow: ”I förrgår kom vi inte längre än till Halmstad och arkitekt Ludvigsen och jag sovo på natten i ryggåsstugan i Halmstads stadspark.”¹⁹ Nilsson och Ludvigsen var yngre än Zangenberg och uppenbarligen pigga på det äventyr som det måste ha inneburit att faktiskt övernatta i en gammal musealiserad stuga. Deras gemensamma strapatser bidrog till att inlemma dem bägge i samma stabila tankekollektiv, som i detta fall sträckte sig över nationsgränserna.

Hemma i Danmark igen skrev Zangenberg

Bild av Bollaltebygget i Knäred. Fotot togs av Zangenberg vid en veckolång studieresa 1932 där han och hans kollega Arne Ludvigsen fick tillfälle att se exempel på svensk träbyggnadsteknik. Efter forskarnas besök köptes gården så småningom av en lokal hembygdsförening, och dess kulturarvsegenskaper kom att förstärkas när den byggdes om till ett skick som betraktades som äldre och mer autentiskt.

Folklivsarkivet, Lund och i Nationalmuseet, Köpenhamn.

till von Sydow och tackade för den lärerika turen. Han hade sett både skillnader och likheter i byggnadsskicket mellan danska och svenska förhållanden och fått uppleva de skillnader som fanns inom Skåne mellan de tre byggedityperna.

Det har for mig været en overordentlig lærerig Rejse, hvorved der er blevet givet mig Lejlighed dels til at se, hvor betydelige Forskelligheder, der findes med Hensyn til Bygningskulturen inden for Landsdelen Skaanes tre Bygder: Slette- Ris- og Skovsbygd, og dels til at anstille Sammenligninger mellem dansk og skaansk Byggeskik, hvorved baade Ligheder og tillige ret store Forskelligheder har kunnet konstateres.²⁰

En uppfattning om kulturgränser som lanserats i Campbells avhandling upplevdes på plats av en grupp, ett stabilt tankekollektiv, som anammat den tankestil som Campbell företrädde. Det man såg under resan bekräftade Campbells teser om de tre olika byggedityperna.

Den medföljande arkitekten Arne Ludvigsen uttryckte också sin uppskattning av resan. Han var liksom Zangenberg tacksam över att ha fått stifta närmare bekantskap med äldre byggnadsformer. Han noterade särskilt hur ålderdomliga sättugnar fortfarande var i bruk på många ställen, något han inte sett i Danmark, där allt nu blivit så ”nivellerat”. Skåne upplevdes som något autentiskt och exotiskt.

Jeg har erfarit, at Skaane i særlig Grad er et mangfoldigt Land, fuldt af Skønhed, Overraskelser og Modsætninger, og at det midt i det pulserende Nutidsliv har bevaret mange gamle Bygninger og Forhold. Alene det, at se en Mængde Bilæggerovne bevaret og flere af dem endog i Brug den Dag i Dag, virker ejendommeligt paa os herovre fra, hvor mangt og meget er blevet saa nivelleret.²¹

I sina fältarbeten på den danska landsbygden var Zangenberg starkt inspirerad av de systematiska undersökningar som bedrevs i Sverige och som i mångt och mycket var ett verk av Sigurd Erixon. Samma år som Zangenberg avled, 1940, påbörjade det danska Nationalmuseet större organiserade byggnadsunder-

sökningar, enligt samma metodik som använts i Sverige sedan 1910-talet (Michelsen 1966).

Vetenskaplig kunskap

Vetenskap uppstår ur en ständig jakt på kunskap och en önskan att lösa problem, i en process som i hög grad är beroende av nyfikenhet och kreativitet. Vad som betraktas som vetenskaplig kunskap varierar över tid och rum, och den uppstår ur vad som vid olika tidpunkter ses som vetenskapliga problem. Den kunskap som Zangenberg, Erixon och deras samtida besatt och utbytte med varandra hade uppstått lika mycket ur praktiskt arbete som ur bokliga studier. Iakttagelser och analys av materiella företeelser – i detta fall främst byggnader – ledde till djup kännedom om de objekt man studerat.

Betraktad genom Ludwik Flecks teorier blir det tydligt att byggnadsforskarnas kunskapsprocess var sprungen ur en miljö där resultaten av fältarbetandet sågs som vetenskaplig kunskap i det dåtida vetenskapssamhället. Men är det då vetenskaplig kunskap för 2000-talet som ligger lagrad i lådorna i Folklivsarkivet, Nordiska museet och de andra institutionerna som ägnade sig åt att dokumentera den försvinnande allmogekulturen? Eller är det vittnesbörd om ett sedan länge avstannat kunskapssökande inom ett starkt förändrat fält? Beroende på vilka frågor man ställer till materialet så är det naturligtvis båda sakerna. Materialet kan aktiveras på olika sätt genom olika användares skilda tankestilar. På 2000-talet skulle knappast någon betrakta det som en forskningsuppgift att gå till botten med utvecklingen av rumsindelningen i bostadshusen på Fyn. Däremot är det tacksamt att använda stoffet i en lång rad andra sammanhang, både vad gäller högst pragmatiskt vetande om lokala karaktärsdrag i äldre byggande, och mer kunskapsteoretiska och vetenskapshistoriska sammanhang.

De dansk-svenska förbindelserna i samband med utforskandet av allmogekulturen under

1900-talets första decennier var ett påtagligt uttryck för hur de samnordiska strömningarna i den samtida politiken tog sig uttryck i de vetenskapliga och museala nätverken. Kunskapsutbytet över nationsgränsen var också en del av vad Orvar Löfgren har beskrivit som en paradox. Att dokumentera allmogens byggnader var ett sätt att slå fast vad som konstituerade den nationella kulturen, men det gjordes med samma metoder, och ibland av samma personer, i olika länder (Löfgren 1989).

Dokumentationerna inriktades på äldre landsbygdsbebyggelse. Orvar Löfgren menar att i det nationsbyggande som skedde kring sekelskiftet 1900 fanns en uppsättning rekvisita, som var gemensam, som flagga och nationalsång. En nationell folkkultur hörde också till det som konstituerade en nation (Löfgren 1989:9, 1996:19). Utforskandet av allmogekulturen, där vissa objekt uppmärksammades på grund av egenskaper som autenticitet och exotism uttryckta i byggnadstekniska märkvärdigheter, bidrog till att skapa de vedertagna uppfattningar som finns om vad som ingår i ett nationellt kulturarv. Den lilla gården Bollaltebygget i Knäred, som Halvor Zangenberg studerade 1932, kan tjäna som exempel. Den uppmärksammades av byggnadsforskare under 1900-talets första decennier. Visserligen hade bostadsdelen förändrats av gårdens invånare till ett skick som inte stämde med vetenskapens uppfattning om hur den borde se ut. Med hjälp av ideella krafter byggdes gården senare om, så att den fick ett skick den förmodades ha haft i det förgångna, med en låg ryggåsstuga. Tankestilen om hur den borde se ut var tillräckligt stabil för att denna rätt besvärliga och sannolikt också kostsamma åtgärd skulle genomföras. 1980 förklarades Bollaltebygget som byggnadsminne av staten, en officiell stadsfästelse av de egenskaper som gjorde gården till en del av det svenska kulturarvet.²²

Under upprättandet av ett nationellt kulturarv blev sökandet efter gränser mellan olika bygder och i förlängningen nationer också logiskt. I många sammanhang talas om kultur-

arv som något orubbligt och konstant. Genom att studera hur uppfattningarna om vad som är kulturarv har uppstått blir det tydligt hur kulturarv inte är ett en gång för alla orubbligt faktum, utan ett sätt att kategorisera verkligheten. Kategorierna kan i olika tider och olika sammanhang fyllas med olika innebörd, beroende på olika syften. Samtidigt kan det konstateras att tankestilen kring en anläggning som Bollaltebygget är förbluffande stabil genom decennierna. Har ett objekt en gång blivit kategoriserat som märkvärdigt verkar märkvärdigheten, benämnd som kulturarv, hänga med genom åren.

Vad som har värderats som vetenskaplig kunskap har inte varit konstant genom historien. I en lång rad discipliner, såväl naturvetenskapliga som samhälls- och humanvetenskapliga, förändras uppfattningar om vad som kategoriseras som vetenskap i takt med att samhällets normer och värderingar förändras. Vetenskaplig kunskap uppstår i samklang med dessa normer och värderingar i ett sammanhang, en miljö, som utmärks av en för tillfället rådande tankestil. Personerna som figurerat i denna artikel präglades av en tankestil som uppstod ur idéer om kronologi och territorium som väsentliga, vilket gav som resultat en kunskap som byggde på att olikheter i hur till exempel timmerknutar var konstruerade alltid kunde förklaras med faktorer kopplade till placeringen i rummet och i tiden. Nutida tänkande, som formar nutida vetenskaplig kunskap, omfattar i mycket högre grad individuella och funktionella orsaker som förklaringar till fenomen som skillnader i byggnadskonstruktioner och i byggnadsdetaljers utformning.

Karin Gustavsson, doktorand

Institutionen för kulturvetenskaper, Lund

Noter

- 1 Brev från Jørgen Olrik till Sune Ambrosiani 31/8 1920, ATA.

- 2 Utforskandet av allmogens traditionskultur har behandlats av bl.a. Fredrik Skott och Agneta Lilja i deras avhandlingar. Sigurd Erixons mångåriga verksamhet har behandlats av bl.a. Bo G. Nilsson i avsnittet "Att utforska folklivet" i hans avhandling från 1996, Folkhemmets arbetarminnen. Temat följs upp i artikeln "Folklivets upptäckare. Sigurd Erixons by- och bebyggelseundersökningar" från år 2000. Karl-Olof Arnstberg behandlar Sigurd Erixons betydelse i boken *Utforskaren. Studier i Sigurd Erixons etnologi* från 1989.
- 3 Brev från Jørgen Olrik till Sune Ambrosiani 31/8 1920, ATA.
- 4 Zangenberg i brev till Erixon 1932-05-02, Nordiska museets arkiv, Sigurd Erixons samling Vol. 8:182.
- 5 Andersson, som var far till museiintendenten i Varberg Albert Sandklef, var vid tillfället 73 år gammal.
- 6 Zangenberg till Erixon 1933-08-10, Linköpings stiftsbibliotek och Nordiska museets arkiv Sigurd Erixons samling Vol. 8:152. Brevet från Zangenberg till Erixon består av 12 sidor. De fyra första finns i Erixons personarkiv i Linköpings stiftsbibliotek, de övriga åtta i Nordiska museet.
Erixon till Zangenberg 1933-08-15, Handlingar rörande Hallandsgården, Frilandsmuseet.
- 7 Åke Campbell lade i januari 1929 fram sin avhandling *Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet, etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader*. Det var den första akademiska avhandlingen i ämnet etnologi i Sverige, och ägnades helt åt att fastställa gränser mellan de 15 olika bygder som Campbell menade gick att urskilja i Skåne med ledning av äldre arkivmaterial. Campbells återlansering av begreppen skogsbygd, risbygd och slättbygd, som hade använts av 1700-talets lantmätare, blev framgångsrik. Inom naturvård, kulturminnesvård och landskapsforskning i Skåne är begreppen högst levande och används fortfarande, utan problematisering, enligt Campbells definitioner.
- 8 Zangenberg till Erixon 1933-08-10, Nordiska museets arkiv, Sigurd Erixons samling Vol. 8:152.
- 9 Zangenberg till Erixon 1929-02-09, Nordiska museets arkiv, Sigurd Erixons samling Vol. 8:181.
- 10 Halvor Zangenberg till Albert Andersson (Sandklef) 1928-03-24, Läns museets i Varberg arkiv. Översiktsverket om halländsk byggnadsskick som Zangenberg efterlyste blev så småningom klart, men det dröjde till 1953.
- 11 Zangenberg 1930-01-07, 1930-01-22, till Albert Sandklef, läns museets i Varberg ämbetsarkiv.
- 12 Sigurd Erixon i brev till Halvor Zangenberg 1933-10-17, Frilandsmuseet, handlingar rörande Hallandsstugan. Det brev med ritningar från Zangenberg som Erixon refererar till har inte påträffats i arbetet med denna artikel.
- 13 Dokumentationsmaterialet finns i Nationalmuseets bondgårdsundersökningar, Köpenhamn.
- 14 Helsingborgs museers arkiv, topografiskt ordnade handlingar rörande Glumslövs socken. Fotografierna finns också på Nationalmuseet, Köpenhamn.
- 15 Nordiska museets arkiv, Topografiska bildarkivet, handlingar rörande Drängsereds socken i Halland.
- 16 Albert Nilsson (Eskeröd) till von Sydow 1931-06-26, LUB. Zangenberg till Sigurd Erixon 1931-09-28, Linköpings stiftsbibliotek.
- 17 Gården, som liksom många andra i samma trakt, ägdes av Barsebäcks gods, kom att rivas i början av 1940-talet när arrendatorsfamiljen valde att flytta. Muntlig upplysning från Sven Kjellström, Färingtofta hembygdsförening. En bild av gårdens ryggåsstuga finns i Sigurd Erixons *Svensk byggnadskultur* från 1947 (fig. 311 där).
- 18 Gården hade dokumenterats av Manne Hofrén för Nordiska museet 1920, Nordiska museets arkiv, topografiska bildarkivet, Halland vol. 5.
- 19 Brev från Albert Nilsson (Eskeröd) till von Sydow 1932-06-10, von Sydows samling, LUB.
- 20 Brev från Zangenberg till von Sydow 1932-06-20, von Sydows samling, LUB.
- 21 Brev från Arne Ludvigsen till von Sydow, 1932-06-26, von Sydows samling, LUB.
- 22 Gården Bollaltebygget illustrerar en fas i 1900-talets restaureringshistoria. På 1930-talet sågs det som ett mål att ta bort senare tiders tillägg till en byggnad, oavsett vad tilläggen hade att berätta om byggnadens historia, för att istället återföra den till ett äldre, mer "ursprungligt" skick. En rik litteratur om olika restaureringsdoktriner finns, t.ex. Wetterberg 1992 och Geijer 2007. Även kulturminnesvårdens och därmed byggnadsminnesinstitutets historia och utveckling har varit föremål för många studier, se bl.a. Pettersson 2003 och Pettersson 2005.

Referenser

Otryckta källor

Stockholm:

Nordiska museets arkiv

- Topografiska bildarkivet, handlingar rörande Skåne och Halland
 Sigurd Erixons samling, vol. 8:182, vol. 8:152, brev från Halvor Zangenberg till Sigurd Erixon
- Antikvarisk-topografiska arkivet, ATA
 Sune Ambrosianis samling, brev från Jørgen Olrik till Sune Ambrosiani
- Linköping:
 Linköpings stiftsbibliotek: Sigurd Erixons personarkiv:
 Brev från Halvor Zangenberg till Sigurd Erixon
 Bildsamling i Sigurd Erixons personarkiv
- Lund:
 Lunds universitetsbibliotek (LUB), saml. von Sydow
 Brev från Halvor Zangenberg till Carl Wilhelm von Sydow
 Brev från Arne Ludvigsen till Carl Wilhelm von Sydow
 Brev från Albert Nilsson (Eskeröd) till Carl Wilhelm von Sydow
- Folklivsarkivet, Gårdsarkivet
 Dokumentationsmaterial från socknarna Färingtofta, Glimåkra, Hallaröd, Knisslinge, Norra Rörum, Västra Hoby och Östra Herrestad i Skåne samt Knäred i Halland
- Helsingborg:
 Helsingborgs museers arkiv
 Topografiskt ordnade akter: Dokumentationsmaterial från Ålabodarna, Glumslövs socken; Glimminge, Färingtofta socken
- Varberg:
 Läns museet, Varberg
 Ämbetsarkivet, in- och utgående skrivelser.
- Tryckta källor och litteratur*
 Arnstberg, Karl-Olov 1989: *Utforskaren: studier i Sigurd Erixons etnologi*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
 Campbell, Åke 1928: *Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet: etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader*. Diss. Uppsala universitet, 1929.
Danskt biografiskt lexikon, tredje utgåvan 1984.
 Erixon, Sigurd 1917: Några bidrag till det nordiska husets historia. *Fataburen* 1917, s. 145–198.
 Erixon, Sigurd 1922: Svensk byggnadskultur och dess geografi. *Ymer* 1922.
 Erixon, Sigurd 1942: Halvor Zangenberg. *Kungl. Gustav Adolfs akademis minnesbok 1932–1942*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
 Erixon, Sigurd 1947: *Svensk byggnadskultur: studier och skildringar belysande den svenska byggnadskulturens historia*. Stockholm.
 Fleck, Ludwik 1997: *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum. Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv*. Stockholm/Stehag: Symposion.
 Geijer, Mia 2007: *Makten över monumenten: restaurering av vasaslott 1850–2000*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
 Gustavsson, Karin 2009: 1920-talets by- och bebyggelse-dokumentationer. *Kring Kärnan. Årsbok för Helsingborg museiförening* 37.
 Lilja, Agneta 1996: *Föreställningen om den ideala uppteckningen: en studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv: ett exempel från Uppsala 1914–1945*. Uppsala universitet.
 Löfgren, Orvar 1989: The Nationalization of Culture. *Ethnologia Europaea* XIX:1.
 Löfgren, Orvar 1996: Ett ämne väljer väg. *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur & Kultur.
 Michelsen, Peter 1966: The investigation of old rural buildings. *Dansk Folkemuseum & Frilandsmuseet. History & Activities*. Odense.
 Nilsson, Bo G. 1996: *Folkhemmets arbetarminnen: en undersökning av de historiska och diskursiva villkoren för svenska arbetares levnadsskildringar*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
 Nilsson, Bo G. 2000: Folklivets upptäckare: Sigurd Erixons by- och bebyggelseundersökningar. *Samhällets linneaner*. Bengt Erik Eriksson & Roger Qvarsell (red.) s. 191–226. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
 Sandklef, Albert 1953: *Hallandsgårdar: bebyggelse på gårdar och torp före 1900*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
 Pettersson, Richard 2003: *Den svenska kulturmiljövårdens värdegrunder: en idéhistorisk bakgrund och analys*. Stockholms universitet.
 Pettersson, Richard 2005: Den statliga minnesvårdens framväxt i Sverige under 1900-talet. *Kulturarvets dynamik. Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*. Peter Aronsson & Magdalena Hillström (red.) s. 311–321. Linköping: Tema kultur och samhälle.

- Skott, Fredrik 2008: *Folkets minnen: traditionsinsamling i idé och praktik 1919–1964*. Göteborgs universitet.
- Stoklund, Bjarne 1999: Bondebygninger og folkkarakter. Striden om “den etnografiska grænse” mellem dansk og tysk 1840–1940. *Kulturens nationalisering. Et etnologisk perspektiv på det nationale*. Bjarne Stoklund (red.). København: Museum Tusulanum Forlag.
- Stoklund, Bjarne 2003a: Ethnology and vernacular architecture. Revisiting a classical field of study. *Ethnologia Scandinavica 2003*.
- Stoklund, Bjarne 2003b: *Tingenes kulturhistoria. Etnologiske studier i den materielle kultur*. København: Museum Tusulanum Forlag.
- Tuneld, John Otto 1943: Museumsinspektör Halvor Zangenbergs tryckta skrifter. *Kungl. Gustav Adolfs akademis minnesbok 1932–1942*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Zangenberg, Halvor: Danske bøndergaarde, grundplaner og konstruktioner. Foredrag holdt ved det 3:de nordiske folkelivs- og folkemindeforsker møde i København 1924. *Danske folkeminder*.
- Wetterberg, Ola 1992: *Monument & miljö*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola 1993.

SUMMARY

Limits of logs

On Making Science of Peasant Society

During the first decades of the 20th century, intensive efforts were made to document a vanishing folk culture in Sweden and several other European countries. Within each country, the need to explore what was defined as folk culture was described as projects necessary in defining the specific character of the nation. But the contacts were frequent between key people in each country and the work was carried out using the same methods, with the same ideological background in different countries. The aim was to conduct systematic surveys of vernacular architecture. In this article this is exemplified by the contacts between Sigurd Erixon in Sweden and Halvor Zangenberg in Denmark.

Erixon was an expert on Swedish wood construction techniques and helped Zangenberg with expert advice on the refurbishment of wooden houses with Swedish origin in the open-air museum Frilandsmuseet north of

Copenhagen, where he was employed. They discussed the different constructions of concatenation of logs that were found in different geographical areas in southern Sweden. Differences in construction at various locations were explained by factors related to time and place, not function or variations due to individual solutions. Building constructions at the countryside were investigated and documented in both Sweden and Denmark by Zangenberg, Erixon and their colleagues. Scientific knowledge about the vernacular architecture in the countryside arose from practical work, where buildings were measured, photographed and described.

Some of the buildings that were documented by Erixon and Zangenberg were later incorporated into what was categorized as a national heritage. Ideas and practices that had an international background contributed to the establishment of a national heritage.